

УДК 37.036(477.83/86)

ГАЛИЦЬКІ ПЕДАГОГИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ ПРО РОЛЬ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ВСЕБІЧНОМУ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Світлана Стельмах

Педагогічний коледж

*Львівського національного університету імені Івана Франка
вул. Туган-Барановського, 7, 79005 Львів, Україна*

Розглянуто, що метою і завданнями художньо-естетичного виховання учнівської молоді у Галичині в першій половині ХХ століття був всебічний розвиток особистості, її здатності сприймати, відчувати і розуміти красу, а також виховання оптимістичного світогляду та любові до життя

Ключові слова: мета і завдання художньо-естетичного виховання, реформаторська педагогіка, естетична свідомість.

Художньо-естетичне виховання учнівської молоді у контексті навчання – це один з аспектів формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я, всебічний розвиток її природних здібностей і задатків [4, с. 163]. Проблема художньо-естетичного виховання дитини була актуальною, зокрема, у реформаторській педагогіці кінця ХІХ – початку ХХ століття.

Досвід світової реформаторської педагогіки та вияв спектра її ідей в українській педагогіці, зокрема галицькій, не вивчений і не засвоєний повністю вітчизняною педагогічною думкою, що й визначає необхідність нашого дослідження. Актуальність цієї проблеми сьогодні визначається сучасним періодом реформування освітньої системи, подоланням недоліків “старої” школи, впровадженням навчальних предметів освітнього напрямку “Мистецтво” – “Естетична культура” [4, с. 177], необхідністю підготовки молоді до пізнання світу, громадського життя, до витоків свого народу, прилучення її до праці та творчості. Концепція художньо-естетичного виховання у сучасній українській системі освіти відповідає провідним світовим тенденціям у цій галузі, які визначено у розділі “Художньо-естетичне виховання школярів у навчальній діяльності. Огляд зарубіжних тенденцій” Концепції художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх закладах України [4, с. 171 – 176]. Зокрема, підвищення ролі та статусу мистецтва у навчально-виховному процесі загальноосвітніх

закладів; вивчення різних видів мистецтв (поліхудожня освіта і виховання); орієнтація на створення інтегративних курсів; охоплення художньо-естетичним вихованням усіх ланок школи з пріоритетним значенням початкової художньої освіти; поширення міждисциплінарних зв'язків у межах не тільки художньо-естетичного та спорідненого гуманітарного циклів, а й з іншими предметами; використання мистецтва і як засобу розвитку спеціальних художніх здібностей та мислення, і як універсального способу стимулювання творчого потенціалу особистості [4, с. 176]. Очевидною є співзвучність основних положень концептуального викладу проблеми художньо-естетичного виховання у галицькій реформаторській педагогіці першої половини ХХ століття та у сучасній українській педагогіці відповідно до світових тенденцій.

Спадщину реформаторської педагогіки досліджували Б. Ступарик, І. Прокоп, Г. Кемінь, Т. Петрова, В. Кравець, О. Караманов, однак проблема художньо-естетичного виховання учнівської молоді сьогодні детально не вивчена.

Нашою метою було вивчити мету і завдання художньо-естетичного виховання учнівської молоді у Галичині в першій половині ХХ століття.

Треба зважати на те, що на розвиток освіти в Галичині в першій половині ХХ століття впливали об'єктивні чинники: колоніальна приналежність галицьких земель до різних метрополій (Австро-Угорщина, Польща); гальмівні процеси у розвитку національної (української) освіти; асимілятивні процеси в розвитку української культури щодо культури метрополії (на рівні мови, релігії, системи звичаїв, традицій тощо); низький соціально-економічний розвиток краю; низький рівень освіченості корінного, українського, населення; події світової історії (Перша і Друга світові війни, революційні перевороти, зміни на політичній карті світу, географія яких охоплювала галицькі землі та ін.); зміни в світогляді, ідеології, духовній і матеріальній культурі як окремої людини, так і епохи в цілому (відкриття у сфері науки і техніки, поява нових напрямів, учень у філософії, психології, соціології та ін.); нові напрями, течії у розвитку світової педагогіки. Усе це привело до змін у поглядах на людину – її сутність, місце, роль і призначення у світі, її розвиток, самовиховання і виховання. Беручи до уваги суспільно-політичні та економічні умови розвитку галицької системи освіти, галицькі педагоги-реформатори визначали головну мету навчально-виховного процесу для дітей української національності як “національне”, “національно-громадське виховання”, що спрямоване на всебічний розвиток нахилів, здібностей та уподобань дитини і може бути зреалізована на основі: 1) навчання, яке є лише засобом виховання; 2) “педагогіки культури”, завдання якої допомогти дитині стати не тільки споживачем, але й творцем національних культурних цінностей у контексті

світової культури; 3) безперервного самовиховання; 4) тотальності всеохоплюючих виховних впливів на дитину; 5) знань про власну історію, географію, літературу, мистецтво тощо.

Галицькі педагоги А. Аліськевич [1], В. Залужний [2], М. Куцій [6], М. Макух [7], М. Надпрутянський [8], С. Сірополко [9], В. Січинський [10], К. Чайківський [12], Р. Шкляр [13] та інші порівнювали стару, відпрацьовану систему навчання і виховання, так звану традиційну школу, яка асоціювалася з іменем Гербарта, з реформаторською педагогікою, із сучасними для авторів її напрямками. Наявну систему освіти критикували передусім через надмірну регламентованість, перенасиченість програм фактичними знаннями, недостатню орієнтацію на індивідуальний розвиток окремої особистості, жорсткість з боку держави в управлінні педагогічними закладами, авторитарний стиль стосунків між суб'єктами навчальної діяльності тощо. А також зосереджували свою дослідницьку увагу на проблемі художньо-естетичного виховання учнівської молоді, визначаючи його теоретико-методологічну основу, мету, зміст, завдання в контексті напрацювань зарубіжної реформаторської педагогіки та відповідно до національно-культурної специфіки краю.

У теоретичних розробках реформаторської педагогіки вживають як ідентичні терміни і поняття “художнє виховання”, “естетичне виховання”, “художньо-естетичне виховання”, “артистичне виховання”, “мистецьке”. Значним внеском реформаторської педагогіки у розвиток художньо-естетичного виховання була теоретична і практична діяльність Л. Тадда [14], який розробив концепцію артистичного (художньо-естетичного) виховання на міждисциплінарному принципі. Вчення і методика Тадда набули значної популярності у польській системі освіти міжвоєнного періоду і, водночас, у галицькій реформаторській педагогіці. Особливо важливим є те, що в системі “нового виховання” малювання як навчальний предмет загальноосвітньої школи втрачало ремісничо-утилітарне спрямування і ставало загальноновизнаним предметом загальноосвітньої школи із зрозумілими естетичними цінностями, засобом прилучення дитини до пізнавальної, творчої праці.

Галицькі педагоги-реформатори трактували виховання як єдність пізнання, розвитку і власне виховання, що передбачає і процес самовиховання [7, с. 83]. Естетичне трактували як ідентичне моральному вихованню і навпаки [12, с. 19 – 20].

Зокрема, М. Куцій у статті “Естетичне виховання” так визначає мету і завдання естетичного (художньо-естетичного) виховання учнівської молоді: “Виховувати естетично – значить розбудити в молоді почуття краси, здібність відчувати її, зворушуватися красою, а в кінці спостерігати красу в природі і мистецтві. Пізнання і почуття краси впливає поважно на

інтелектуальний розвиток людини і її погляд на світ... Хто відчуває красу, той становиться ліпшим і гарнішим... пізнання краси є правдивою дорогою і першим щаблем до пізнання добра” [6, с. 19]. Як бачимо, автор не розмежовує мету художньо-естетичного та морального виховання, ідентифікуючи поняття “краси” та “добра”. Цей принцип та мету калокагатії (поєднання художньо-естетичного та морально-етичного в житті людини) формулює також А. Аліськевич у статті “Як будити в дитині естетичний зміст та вчити їх розуміння форми і краси?": “Підготовка молоді до відчущання, розуміння і оцінювання краси в штуці, отже в малярстві, різьбарстві, музиці, поезії і міміці, проблем вишколення у дитині зору і слуху в напрямі естетично-критичним. Йде о се, щоби дитина від ранніх літ научилась обсервувати се, що естетично хороше, як в природі, так і в штуці, щоби розуміла красу, діла штуки цінила і шанувала та тим робом ублагороднила своє серце і виробила в собі зміст для форми, почуване ніжності, грацію і ввічливість, які ціхують правдиво образовану людину” [1, с. 228].

М. Надпрутянський у “Проекті єдиної школи в Україні” визначає завдання та значимість предметів художньо-естетичного циклу відповідно до вікових особливостей учнів: “Мистецтво в першому ступні основної школи (4 роки, від 7 до 11 років – прим.) повинно пособляти розвитку дитячої фантазії та давати нагоду до дитячої експресії”. Автор визначає, що “роля мистецтва в 1 ступні основної школи загальноосвітня”, а “завдання мистецтва навчити учнів: спостерігати, порівнювати, дальше розвивати змісли та здібності, потрібні для виявлення почувань” [8, с. 137 – 139].

К. Чайківський визначає мету предметів художньо-естетичного циклу як естетично-просвітительську, “...щоби молодіж зробити спосібною до відчущання краси”, аргументуючи, що “з усіх розкошів, які дає світ чоловікови, жадна не є так здорова, так благородна, як розкіш естетична” [12, с. 19].

Дещо інакше трактує М. Куцїй завдання художньо-естетичного виховання, визначаючи такі його практичні настанови: “В естетичному вихованню належить звернути передівсім увагу на вироблення зору і зорової уяви” [6, с. 19]. Ніби продовжуючи міркування М. Куцїя, В. Залужний у статті “Найновійший напрям в методі подавання науки рисунків у народних школах” окреслює мету і завдання шкільного музичного навчання як “природне удосконалення ученика... досконалене руки і ока... фантазії і діяльної сили” [2, с. 196]. А також М. Макух у статті “Нові погляди на завдання і методи музичного виховання” зазначає, що “виховання ритмічного почування, виплекання музичного слуху, смаку, мистецького осуду, вироблення вміння переживати і відчувати музику, – це та мета, до якої зводиться шкільно-музичне навчання” [7, с. 83].

Про загальноосвітнє значення малювання в школі другого ступеня (11 – 14 років) пише С. Сірополко у “Другій частині “Проекту єдиної школи в Україні”: “Малювання в чотирьох останніх клясах єдиної школи має як і в попередніх клясах загальноосвітнє значення, як засіб до ознайомлення і розуміння дітьми околичного світа і до виявлення ними своїх почувань” [9, с. 131 – 132].

Метою навчання співу М. Надпрутянський вважає “розвиток музичної здібності та естетичного почуття дітей”. Розглядаючи недоліком українського національного характеру брак почуття колективізму, М. Надпрутянський великого значення надає хоровому співу, в якому збігаються відчуття і прагнення загалу і одиниці: “В навчанні співу завданням II ступня основної школи (2 ступінь – 4 роки, від 11 до 14 років – прим.) є привчити дітей до гармонійного, хорового співу” [8, с. 137 – 139]. Опираючись на досвід зарубіжних “визначних реформаторів”, М. Куцій у статті “Естетичне виховання” зазначає про психолого-педагогічне, експериментальне значення дитячого малюнку: “Дитячі рисунки дають багатий матеріал психологам і педагогам. Всі визначні реформатори виховання оцінювали першорядне виховне значіння рисунку” [6, с. 21].

Р. Шкляр у статті “Естетичне виховання дитини” водночас пише про практично-утилітарне і суто естетичне значення художньо-естетичного виховання. Він вважає, що “школа повинна приноровлюватися до головних фактів психології і виховати в дітях естетичну свідомість”, а також висловлює переконання в тому, що “рисунання є не тільки засобом естетичної творчості, але рівнож технічним вступом до тих чинностей, при помочі яких можемо творити, будувати щось об’єктивне, реальне. Воно розвиває докладність наших спостережень, увагу, а також допомагає загальному технічному розвиткові, себ-то, розвиває вміння втіляти свої мислі, пляни, фантазію. Ці технічні навикі дають людям можливість творити щось корисне” [13, с. 78].

Підсумовуючи, зробимо висновок про те, що метою художньо-естетичного виховання галицькі педагоги-реформатори вважали виховання всебічно розвиненої особистості, її здатності сприймати, відчувати і розуміти красу у будь-яких проявах довкілля, а також виховання оптимістичного світогляду та любові до життя. У межах цієї мети було визначено такі завдання художньо-естетичного виховання: “природне удосконалення ученика, руки і ока, фантазії і діяльної сили” (М. Куцій); виховання мистецького смаку та естетичного почуття; виховання естетичної свідомості; виховання і розвиток творчої морально-естетичної активності. Це дає змогу порушити питання про використання досвіду галицьких педагогів-реформаторів у художньо-естетичному вихованні учнівської молоді у сучасних умовах реформування системи української освіти.

1. *Алиськевич А.* Як будити в дитині естетичний зміст та вчити їх розуміти форми і краси? // *Учитель*. 1908. Ч.15,16. С. 228–231.
2. *Залужний В.* Найновіший напрям в методі подавання науки рисунків у народних школах // *Учитель*. 1908. Ч.13, 14. С. 194–203.
3. *Караманов О. В.* Розвиток реформаторських ідей освіти і виховання у Східній Галичині в першій третині ХХ століття // Автореф. дис....канд. пед. наук (13.00.01) Львів, 2004.
4. Концепція художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх закладах та Комплексна програма художньо-естетичного виховання учнів у загальноосвітніх та позашкільних навчальних закладах (наказ МОН України від 25.02.04 р. № 151 / 11) // Книга вчителя дисциплін художньо-естетичного циклу: Дов. – метод. вид. / Упоряд. М. С. Демчишин, О. В. Гайдамака. Х. 2006. С. 160–211.
5. *Кравець В. П.* Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття. Тернопіль, 1996.
6. *Куцій М.* Естетичне виховання // *Шлях навчання і виховання*. 1928. Ч.1. С. 19–23.
7. *Макух М.* Нові погляди на завдання і методи музичного виховання // *Шлях виховання і навчання*. 1932. Кн. 2. С. 82–85.
8. *Надпрутянський М.* Проект єдиної школи в Україні // *Шлях виховання й навчання*. 1938. Кн. 3. С. 137–139.
9. *Сірополко С.* Друга частина “Проекту єдиної школи в Україні” (Проект програми навчання в середніх школах) програма малювання в колегії // *Шлях виховання й навчання*. 1938. Кн. 3. С. 131–132.
10. *Січинський В.* Ужиткове мистецтво у системі мистецького виховання // Перший український педагогічний конгрес, 1935. Львів, 1938.
11. *Ступарик Б.* Національна школа: Витоки становлення: Навч.–метод. посіб. К., 1998.
12. *Чайківський К.* Наука моралі в школах // *Наша школа*. 1910. Кн. 10. С. 13–26.
13. *Шкляр Рафайл.* Естетичне виховання дитини // *Шлях виховання й навчання*. 1932. Кн. 2. С. 76 – 79.
14. *Tadd L.* Nowe drogi wychowania artystycznego. Wydawnictwo M. Warszawa; Poznań; Lublin; Wilno, 1920.

**GALICIAN EDUCATORS ABOUT THE ROLE OF ARTISTIC AND
AESTHETIC EDUCATION IN PERSON HARMONIOUS DEVELOPMENT
(THE FIRST HALF OF THE XX th CENTURY)**

Svitlana Stelmakh

Pedagogical College

Ivan Franko National University of L'viv

Tuhan-Baranovsky Str., 7, UA - 79005 Lviv, Ukraine

According to the article the aim and the task of secondary school students' artistic and aesthetic education in Halychyna in the first half of the XX th century was a person harmonious development, forming his/her ability to perceive, feel and understand the beauty. It also aimed at developing person optimistic outlook and love to life.

Key words: the aim and task of artistic and aesthetic education, reformation pedagogy, aesthetic consciousness.

Стаття надійшла до редколегії 27.06.2007

Прийнята до друку 01.10.2007